

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

«Робота бібліотек Харківщини під час війни»

Харків 2024

УДК 02

Б 89

Робота бібліотек Харківщини під час війни: Досвід роботи публічних бібліотек / Департамент культури і туризму Харк. облдержадмін., Харк. обл. універс. наук. б-ка; ред.- уклад. Г.В. Бакаєва - Х.: ХОУНБ, 2024. – 14 с.

Укладач:	Г.В. Бакаєва
Комп'ютерний набір:	Г.В. Бакаєва
Комп'ютерна верстка:	Г.В. Бакаєва
Відповідальна за випуск:	Н.І. Шостко

© Харківська обласна універсальна наукова бібліотека

24 лютого 2022 року українці прокинулися від звуків вибухів - розпочалася війна. Страх, тривога, розгубленість, і в той же час рішучість і прагнення дати відсіч агресору – це відчуття знайоме багатьом. Ми вчилися жити під звуки сирен, свист ракет.

З перших годин війни російські війська вторглися в Харківську область і почали захоплення та окупацію нашої території.

До початку вересня 2022 року на Харківщині було тимчасово захоплено майже третину області - 3800 квадратних кілометрів території (32%), 575 населених пунктів.

У вересні 2022 року в ході масштабного контрнаступу ЗСУ Харківщину звільнено.

Сьогодні Харків та область тримають оборону, але через близькість до російського кордону постійно страждають від обстрілів. На 300 кілометрів простягається кордон Харківської області з росією.

Від авіанальотів, артобстрілів і ракет пошкоджено понад 4 тисячі будинків. Згідно зі звітом ЮНЕСКО, опублікованим 31 липня 2023 року, Харківська область займає друге місце серед українських регіонів за кількістю пошкоджених культурних об'єктів - 55 об'єктів. Серед найвизначніших пам'яток, пошкоджених чи зруйнованих російськими обстрілами, ЮНЕСКО відзначає будинок «Слово» в Харкові, Меморіал Голокосту «Дробицький Яр», Харківський театр опери та балету, Меморіал жертв тоталітаризму, Свято-Вознесенський кафедральний собор в Ізюмі, музей Григорія Сковороди в Сковородинівці, архітектурні пам'ятки IX століття «Половецькі кам'яні баби» в Ізюмі, краєзнавчий музей у Куп'янську.

За даними ОВА, майже 15 тис. об'єктів області зруйновані повністю або частково, з них 356 закладів культури, більше 800 закладів освіти та 268 закладів охорони здоров'я. З пошкоджених чи зруйнованих закладів освіти більше половини розташовані саме в Харкові. На території міста пошкоджені або знищені 61% шкіл та 46% садків. Також у Харкові не залишилося закладів

вищої освіти, які б не зазнали руйнувань чи пошкоджень в результаті російських обстрілів.

На Харківщині 216 пошкоджених чи зруйнованих пам'яток культурної спадщини (Богодухівський район – 4; Ізюмський – 14; Красноградський – 2; Лозівський – 1; Харківський – 181; Чугуївський – 14). У тому числі 10 – національного значення, 202 – місцевого значення.

Обстріли росії не припиняються, і ці цифри продовжують зростати щодня.

Адміністративно область розділена на 7 районів, 56 громад.

До війни в м. Харкові та області функціонували 782 бібліотечних закладів. На сьогоднішній день працює 524 бібліотеки, 215 бібліотек були на окупованій території.

За роки війни в Харківській області ворог знищив будівлі більше 41 бібліотек.

134 бібліотеки частково зруйновані, у тому числі значних втрат зазнали фонди і матеріально-технічні бази бібліотек. Тільки по м. Харкову із 73 бібліотек, пошкоджено 25 приміщень бібліотек.

Прикордонні території Дергачівської, Золочівської, Липецької, Вовчанської, Борівської, Вільхуватської, Великобурлуцької, Куп'янської, Петропавлівської, Дворічанської, Кіндрашівської, Курилівської громад під постійними обстрілами, а там 192 бібліотеки.

У прикордонних з Белгородською областю районах, наприклад, в Дергачівській громаді із 14 бібліотек, тільки 2 вцілили. Бібліотекарі всі звільнені, бібліотеки без нагляду, жителів дуже мало в цих селах. Відновила роботу лише Дергачівська публічна бібліотека.

В Вільхівській громаді 5 бібліотек: Вільхівська бібліотека-філія зруйнована, інші 4 бібліотеки зазнали пошкоджень, втратили частину бібліотечних фондів та матеріально-технічні засоби.

В Липецькій громаді 10 бібліотек: 5 зруйновані, 5 бібліотек зазнали пошкоджень.

В Циркунівській громаді всі 3 бібліотеки зазнали пошкоджень.

В Чкаловській громаді із 10 бібліотек 9 зазнали пошкоджень.

Дворічанська громада була під окупацією. В Дворічанській громаді 9 бібліотек зруйновані повністю, 14 бібліотек зазнали пошкоджень. В бібліотеках розміщувалися війська російської федерації, якими було знищено комп'ютерну техніку та частково бібліотечний фонд.

Ізюмська громада була під окупацією. Центральна бібліотека та міська бібліотека частково зруйновані, бібліотеки розграбовані, фонди згоріли. Кам'янська сільська бібліотека знищена повністю.

В Куньєвській громаді 7 бібліотек, 1 сільська бібліотека зруйнована, 6 бібліотек зазнали пошкоджень.

В Старосалтівській громаді 7 бібліотек. Головна бібліотека зруйнована. Частину фонду вдалося врятувати і в приміщенні клубу відбувається обслуговування користувачів.

В Барвінківській громаді із 24 бібліотек, 4 бібліотеки зруйновані, 3 бібліотеки зазнали пошкоджень.

В Золочівській громаді (21 бібліотека) - 2 бібліотеки зруйновані, 11 бібліотек зазнали пошкоджень.

В Борівській громаді із 23 бібліотек - 5 бібліотек зруйновані повністю, 18- зазнали пошкоджень.

Великобурлуцька громада (14 бібліотек) була під окупацією. 5 бібліотек зруйновані повністю. В 14 бібліотеках розміщувалися війська російської федерації, якими було знищено комп'ютерну техніку, меблі, та частково бібліотечний фонд. Із початку вторгнення всі заклади відправлено на простій, який продовжено і до тепер. Інтернет - з'єднання відсутнє у бібліотеках. Опалювальні системи не працюють.

Мосьпанівська сільська бібліотека КЗ «Центр культури та дозвілля» Малинівської селищної ради зруйнована повністю.

В Печенізькій громаді (9 бібліотек). 4 бібліотеки частково пошкоджені, втрачено частину бібліотечних фондів, матеріально-технічні засоби втрачено всі.

В Савинській громаді (7 бібліотек), 1 сільська бібліотека зруйнована повністю, 6 бібліотек під час окупації частково зруйновані, втратили частину бібліотечних фондів, та всі матеріально-технічні засоби.

Шевченківська громада була під окупацією (23 бібліотеки). Шевченківська публічна бібліотека та бібліотека для дітей зруйновані повністю, 6 бібліотек – філій втратили частину бібліотечних фондів, матеріально-технічні засоби.

До війни в бібліотеках Харківщини працювало 1327 бібліотечних фахівців.

Внаслідок ведення бойових дій у безпосередній близькості з населеними пунктами, через відсутність бюджетних коштів на утримання бібліотек: 105 бібліотечних працівників перебувають у відпустках без збереження заробітної плати, 18 - перебувають у простої, з 121 працівниками призупинена дія трудових договорів, з 39 були розірвані трудові договори.

На жаль, це досить велика цифра. Але, не остаточна.

Тривають бойові дії, обстріли. Ми ще не володіємо всією інформацією, не розуміємо до кінця які у нас втрати культурної спадщини.

Попри все, незважаючи на все, бібліотечні працівники Харківщини приймають виклики, адаптуються до нових реалій сьогодення, перебудовують свою роботу.

Якщо в 2022 році з 56 громад Харківської області в 27 громад не працювали бібліотеки. То вже в 2024 році тільки в 8 громадах не працюють бібліотеки.

Росіяни руйнують культуру, палять книги, намагаються знищити й пограбувати - бібліотекарі рятують, зберігають виносять книги зі зруйнованих бібліотек.

Харківська обласна універсальна наукова бібліотека з перших днів війни проводить активну роботу серед публічних бібліотек територіальних громад області, збирає, вивчає та узагальнює матеріали про війну, інформацію щодо пошкоджень та руйнувань об'єктів культурної спадщини, про стан справ бібліотек, колег Харківщини, які опинилися в зоні активних бойових дій та на окупованих територіях. Постійно підтримуємо зв'язок і допомагаємо бібліотечним працівникам постраждалим в районах бойових дій, які є свідками оцих страшних подій.

Харківська ОУНБ постійно здійснює підвищення кваліфікації бібліотечних працівників: проводить онлайн вебінари, курси та заняття школи професійної майстерності «Діяльність публічних бібліотек у реаліях воєнного стану».

З початку війни обласна бібліотека збирає поезії воєнного часу для спеціального проєкту «ХАРКІВЩИНА: ПОЕЗІЯ ДНІВ І НОЧЕЙ ВІЙНИ» для розміщення на сайті ХОУНБ.

Регіональний центр інформації ХОУНБ протягом всієї війни випускає літопис «Хроніка незламного Харкова» про героїчну боротьбу за мирне життя рідного міста, рідної Харківщини (14 випусків). Віртуальні дайджести «Снаряд упав – осипалась стіна», в якому зібрані матеріали про пошкоджені об'єкти культурної спадщини нашого краю; віртуальні дайджести «Сучасна поезія Харківщини», «Ми Харків'яни, ми разом, ми переможемо!», «Бібліотеки Харківщини в реаліях війни», віртуальні виставки.

Харківська обласна бібліотека для дітей як головна дитяча книгозбірня регіону ні на мить не переривала зв'язок ані з читачами, ані з колегами. Бібліотека організувала кілька масштабних проєктів: Міжнародний патріотичний онлайн-флешмоб «Я з України» ;бібліотечну акцію «Дякуємо захисникам!» ; акцію-флешмоб «Незалежна Україна назавжди»; акцію «Допоможи творчій дитині»; онлайн-проєкт «БібліоШкола».

Упродовж 2023 року ХОБД у співпраці з партнерами відкрили вже одинадцять експозицій виставки «Рай, перетворений на пекло. Зупиніть

екоцид України!» («Raj przetworzony na piekło. Stop ecocide Ukraine!»). Однією з головних тем у роботі ХОБД залишається патріотичне виховання, культура безпеки, поширення знань та практичних навичок в умовах воєнного стану – мінна безпека, правила поводження під час повітряної тривоги тощо.

Бібліотечні працівники Харківщини (неокупованих територій) з перших днів війни, приймають участь у волонтерському руху та благодійництву, у роботі комісії з обстеження порушених будівель, стали активними учасниками громадського та культурного фронту, партнерами місцевої влади, сприяють соціальній адаптації, допомагають у пошуку роботи, формують гуманітарну допомогу для внутрішньо переміщених осіб, які тимчасово проживають на території громад, активно допомагають захисникам (приготування їжі, плетіння сіток, виготовлення оберегів, окопних свічок, здають кров для воїнів ЗСУ). В бібліотеках організовані штаби приймання гуманітарної допомоги для переселенців та військових, волонтерські пункти. Бібліотекарі завжди були і є ініціативними членами своїх громад. «Де і сили бралися. Кожного вечора, як стемніє особливо, був обстріл. І горіли хати, і автомобілі. А темінь стояла – хоч «око виколи». Не ходив транспорт і були зачинені всі магазини»... говорить завідувачка Черкаськолозівської бібліотеки Малоданилівської громади О.М Домніч.

В Чугуївській громаді в приміщеннях бібліотек створені пункти незламності, там люди можуть зігрітися, зарядити телефон та за необхідністю заночувати. Бібліотекарі організовують доставку гуманітарної допомоги самотнім та маломобільним групам населення.

Публічною бібліотекою Первомайської громади реалізовано проєкт «Створення вуличного теплового пункту» від Міжнародного Благодійного Фонду «Альянс громадського здоров'я».

Працівники бібліотек Богодухівської міської ради беруть участь у тренінгах з першої психологічної допомоги. Тренінги проводять психологи Міжнародної благодійної організації Action Contre la Faim (ACF).

З перших днів повномасштабного вторгнення працівники бібліотек Печенізької громади були переведені на простій. Однак, не дивлячись на це, вони брали активну участь в волонтерській діяльності: облаштуванні підвального приміщення будинку культури, вели постійне чергування (видавали талони, упорядковували та видавали уживані речі), допомагали в розміщенню людей, які переховувались у підвалі будинку культури.

Бібліотечні працівники Краснокутської селищної громади приймають активну участь у зборі та передачі волонтерам харчових продуктів та коштів для ЗСУ, проводять благодійні ярмарки. Так, сільськими бібліотеками були зібрані кошти і передані на ремонт автомобілів для ЗСУ. І дуже приємно переглядати відео – подяку, яку записали воїни.

В умовах воєнного стану працівниками Краснокутської дитячої бібліотеки – філії у червні 2023 року був запроваджений проект «Бібліотека без меж». Мета проекту - «Підтримати. Не зашкодити. Не залишити без допомоги!».

Бібліотечні заклади Первомайської громади вже другий рік реалізують проект «Школа медіапродакшену» за Програмою «СИЛА». Ця Програма направлена на реінтеграцію ВПО. Проводяться презентації, майстер-класи створених в ході проекту мультимедійних та поліграфічних продуктів, це соціальні відеоролики «Інший вибір», «Якби не війна». Також відеоролики про події сьогодення та події 2014 року через образи військових та переселенців. Розроблені також поліграфічні та мультимедійні продукти: фотокомікс про дівчинку переселенку, яка з моделі перетворилася у волонтерку, фотороботи на військову тематику. В теплий період року на івент-зоні, поряд з бібліотекою, проводяться різні вуличні активності: квести, пікніки, літературні вечори, та вечори акустичної музики «Інструментальник», на яких звучать патріотичні пісні, гітарні соло, українська поезія, обговорюються літературні новинки.

Валківська громада стала будинком для кількох тисяч мешканців Харківщини, тож значна частина користувачів - внутрішньо переміщені

особи. Книгозбірні стали для переселенців чи не єдиною оазою, де можна і повчитись, і відпочити, і провести час з друзями. Бібліотеки збільшили кількість заходів для дітей. Тому серед звичних форм роботи у Валківській публічній та дитячій бібліотеках з'явилася нова послуга - бібліоняня. Діти з великим натхненням малюють патріотичні листівки захисникам України, щоб підтримати їх бойовий дух. В стінах бібліотек діти знаходять нових друзів, пізнають для себе багато цікавого, відкривають свої приховані таланти, залюбки спілкуються і, напевно, саме головне – в цей час забувають, що вони вимушені переселенці, адже в бібліотеці їм спокійно, затишно і добре – як удома. При книгозбірні працює Хаб «Розвиток» - універсальний простір, де мешканці громади та ВПО отримують різноманітні послуги.

Велика частина бібліотечних заходів спрямована на патріотичне виховання. Зараз ця тема важлива, як ніколи. В Публічній бібліотеці Первомайської громади відбулась презентація та обговорення проєкту розвитку українського суспільства «Майбутнє України після Перемоги». Активна молодь громади, яка не байдужа до розвитку країни, долучилась до обговорення того, як можна об'єднати громадян та надати їм єдиний правильний вектор розвитку України після війни. В Грушинській бібліотеці-філії діє клуб любителів кіно. Активні односельці знімають серії відео проєкту під назвою «ЗСУ: Звичайні сільські українці». Серіал публікується на сторінках бібліотеки, клубу у Фейсбуці та на Ютубі.

Бібліотечні заклади Харківщини проводять благодійні акції: #коробка_тепла_ для ЗСУ (Олексіївська громада Лозівського району). За кошти небайдужих жителів, які долучилися до акції, були придбані необхідні речі для наших захисників і переслані на Куп'янський напрямок; акції «Вітамінка» (Кегичівська публічна бібліотека, бібліотеки Нововодолазької громади); «Світло воїнам» (бібліотеки Коломацької громади); «Тепло захисникам» (бібліотеки Барвінківської громади); «Повертайся живим» (бібліотеки Солоницівської громади). Місцеві художниці, майстрині експонують свої роботи на виставках-продажах у юнацькій бібліотеці Лозівської міської ради.

Кошти від продажів перераховується захисникам. Влітку бібліотеки проводили вуличні акції на підтримку ЗСУ.

Працівники бібліотек підтримують зв'язок з односельцями, які знаходяться на передовій.

Краєзнавча робота посідає важливе місце в діяльності бібліотек. Знайомство з історією рідного краю, прищеплення інтересу до історії, популяризація краєзнавчих видань, формування краєзнавчого фонду.

Вулична краєзнавча акція «Відкрий для себе рідне місто» провели публічні бібліотеки Чугуївської громади. Пісочинська публічна бібліотека організувала зустріч із талановитим письменником громади В.О. Черноморецем. «Історія слободи Пісочинської». Публічна бібліотека Красноградської громади започаткувала проєкт «МОЯ ЗЕМЛЯ». Проєкт розрахований на збереження та популяризацію національної пам'яті, історичної, та культурної спадщини, на розвиток тісних взаємовідношень між поколіннями, збільшення авторитету бібліотекаря, як краєзнавця і фахівця своєї справи. Бібліотекарі провели велику наукову, дослідницьку та краєзнавчу роботу, зібрали матеріали про видатних людей нашого краю, культуру, працю та історію міст, сіл та селищ. Проводяться різноманітні заходи: «Слався місто моє, Красноград», «І знову дзвони пам'яті гудуть».

В сучасних умовах військового стану необхідно приділяти увагу мінній безпеці. В бібліотеках проводяться заняття з мінної безпеки, інформаційно-просвітницькі заходи «Що потрібно знати про мінну небезпеку та як вберегтися від неї». На базі бібліотек організуються курси, тренінги з тактичної медицини. Навчання проходять за темами «Підтримка ментального здоров'я в умовах війни», «Аптечка першої допомоги». Спеціалісти з інформування щодо ризиків вибухонебезпечних предметів проводять заняття про головні правила поведінки на замінованій території, алгоритми дій у разі виявлення боєприпасів та інших вибухонебезпечних предметів. Діти дивляться навчальні відеоролики, слухають цікаві лекції, дізнаються, які зони

Харківщини найбільш забруднені вибухонебезпечними предметами, що робити при виявленні останніх та як уникати подібних випадків. Бібліотеки розповсюджують брошури «Вартові безпеки», розроблені ДСНС України спільно з UNICEF.

В цей непростий час бібліотеки проводять заняття з Арт-терапії. Цей метод дуже популярний, адже він дозволяє за допомогою творчості пережити внутрішні конфлікти, тривогу, страхи, що турбують людину.

Популярними стали заняття з місцевими майстринями, на яких усі охочі набувають навичок з малювання, аплікації в техніці папертоль, пластилінографії, опановують техніку декупажу, ниткографії, писанкарства тощо.

В бібліотеках проходять творчі майстеркласи з бісероплетіння, травоплетіння, виготовлення медових свічок, ляльок-мотанок, до яких долучаються місцеві майстрині. Так в Юнацькій бібліотеці Лозівської міської ради на заняття гуртка «Петриківка по суботах» було проведено чимало майстер-класів для дітей і дорослих: «Веселі совенята», «Феєричні котики», «Весняні птахи», «Модерна лялька-мотанка». В арт-майстерні «ХобБіЗона» Красноградської публічної бібліотеки проводяться різні майстер класи з виготовлення предметів декоративно - ужиткового мистецтва: «Подарунок для воїна. Ангел-охоронець», «Мотанка перемоги», «Український оберіг».

В бібліотеках також відбуваються цікаві заходи з фінансової, правової та медіаграмотності. Були проведені заняття: серія «Кібербезпека», гра «365 градусів медіаграмотності», гра «Нота Єнота». Бібліотеки організують зустрічі школярів з юристами, які в доступній, навіть ігровій формі надають змістовні життєві поради, як поводитися під час подорожей, надзвичайних ситуацій, що можуть трапитися з людиною в закордонних поїздках. Для українців це наразі є актуальним.

Бібліотеки намагаються в повному обсязі задовольняти потреби усіх своїх користувачів. Поповнюють фонди новими сучасними українськими книгами.

Після звільнення населених пунктів, бібліотеки Харківщини там, де є можливість, поновлюють роботу.

На початку 2023 року Шевченківська публічна бібліотека та Шевченківська бібліотека для дітей переміщені в іншу пристосовану будівлю.

Ізюмська центральна міська бібліотека, що постраждала внаслідок російської окупації, отримала понад півсотні нових українських книг від фонду громади Харкова «Толока». Допомогли відновити книжковий фонд бібліотек Ізюмської громади добровольці з АТ «Джей Ті Інтернешнл Компані Україна», це 416 чудових книг. Від благодійників з Харкова бібліотека отримала 4 посилки книг різних жанрів та читацького призначення. Підтримано проєкт Ізюмської центральної міської бібліотеки «Працюємо на перемогу» для відновлення роботи Центру публічного доступу до Інтернету після бойових дій, обслуговування внутрішньо переміщених осіб. Міська дитяча бібліотека від німецького некомерційного об'єднання «Schaukelpferd» отримала сучасні бестселери дитячої літератури українських та закордонних авторів.

За період деокупації до Публічної бібліотеки Балаклійської міської ради надійшли книги від благодійних фондів, організацій та міст України.

Коло благодійників, що допомагають бібліотекам, розширюється.

Бібліотекам зараз дуже потрібна підтримка.

Бібліотекарі продовжують працювати з повним розумінням того, що в цей важкий для кожного з нас час дуже важливою є потреба в наданні звичайних бібліотечних послуг, в популяризації української літератури. В публічній бібліотеці Лозівської громади щомісячно проводяться засідання розмовного клубу для дорослих «Плакаємо мову!», та щомісячні засідання літературно-мистецького клубу «Лігос».

Три бібліотеки Харківщини у рамках проєкту «Книжкові гранти», отримали книжки українських видавців 2021-2023 років видання на суму у 30 000 гривень кожна: Центральна бібліотека ім. Г.Ф. Квітки-Основ'яненка ЦБС

Холодногірського району м. Харкова, КЗ «Публічна бібліотека» Чугуївської міської ради, Піско-Радківська сільська бібліотека-філія Ізюмського району.

В умовах постійних обстрілів, бомбардування Харківщина продовжує жити, працювати.

У реаліях війни бібліотечні працівники Харківщини згуртувалися, показали високий рівень комунікацій, професійну мобільність та спроможність до змін.